

هم‌سنجی تراز خشم، تنیدگی والدگری و راهبردهای کنار آمدن با تنیدگی مادران کودکان دچار اختلال رشدی ذهنی با مادران کودکان بهنجار

Comparison of anger level, parental tension and coping strategies with the stress of the mothers of mentally retarded children with normal children's mothers

Alireza Sangani

Nahid Ramak

Masoumeh Rahmani

علیرضا سنگانی *

ناهید رامک **

معصومه رحمانی ***

Abstract

The birth of a child with mental disorder in the family results in problems for family members and causes mental stress in a variety of ways among them, especially the parents, therefore, the aim of present research is to compare anger level, parental tension and coping strategies with the stress of mothers who have mentally retarded children with normal children's mothers. The statistical population included the mothers of children with mental developmental disorders and normal children's mothers in Gorgan city during the July to September 2017. The method in this comparative causal study was based on the fact that the minimum number for this research method for each group was 15 persons, more than 50 mothers of children with mental retardation and 50 mothers of normal children were selected by a purposeful method from Gorgan's rehabilitation centers. Parents Stress Questionnaire (PSI-SF) and Coping Strategies against stress Questionnaire (ADR) of Indeler and Parker (CISS) and Aggression Questionnaire (AGQ) were used. The results showed that there was a significant difference between general anger ($p=0.018$, $F=5.702$), aggression ($p=0.003$, $F=8.976$), general parental stress ($p=0.013$, $F=4.521$), and Problem-oriented strategy ($p=0.003$, $F=6.130$) in two groups of mothers of mentally retarded children and normal children's mothers according to multivariate analysis of variance. The findings of this study showed that regarding the systemic view, psychological stress in the family environment could be transmitted to the other family members and abnormal behaviors such as anger and non-compatible strategies may be seen. The mothers of mentally retarded children are emotionally in high-stress conditions compared to normal children's mothers, so we could see the non-conforming behaviors reactions by them.

Key words: *anger level, parenting tension, stress strategies, retarded*

چکیده

تولد کودک همراه با اختلال رشد ذهنی در خانواده دشواری‌هایی را برای اعضای خانواده رقم می‌زند و مایه تنیدگی روانی در ابعاد گوناگون زندگی اعضای خانواده به‌ویژه والدین می‌گردد. از این رو هدف پژوهشی حاضر هم‌سنجی تراز خشم، تنیدگی والدگری و راهبردهای کنار آمدن با تنیدگی مادران کودکان دچار اختلال رشدی ذهنی با مادران کودکان بهنجار بود و جامعه آماری شامل مادران کودکان دچار اختلال رشدی ذهنی و مادران کودکان بهنجار شهرستان گرگان در بازه زمانی تیرماه تا شهریور ۱۳۹۶ بود، روش، در این پژوهش علی‌مقیاسه‌ای با توجه به آنکه حداقل تعداد برای این روش پژوهش برای هر گروه ۱۵ نفر است، با بیش برآورد تعداد ۵۰ مادر کودکان دچار اختلال رشدی ذهنی و ۵۰ مادر کودکان بهنجار به روش هدفمند از مراکز توان‌بخشی شهرستان گرگان انتخاب شدند. از فرم کوتاه پرسشنامه تنیدگی والدینی و پرسشنامه راهبردهای کنار آمدن تنیدگی ایندلر و پارکر و مقیاس پرخاشگری استفاده گردید. نتایج تحلیل واریانس چند راهه نشان داد که تفاوت معناداری میان خشم کلی ($F=5.702$, $p=0.018$)، پرخاش ($F=8.976$, $p=0.003$)، تنیدگی والدگری کلی ($F=4.521$, $p=0.013$)، راهبرد مسئله‌مدار ($F=6.130$, $p=0.003$) در دو گروه مادران کودکان دچار اختلال رشدی ذهنی و مادران کودکان بهنجار وجود دارد. یافته‌های این پژوهش با توجه به دیدگاه سیستمی نشان می‌دهد که تنیدگی روانی در محیط خانواده با توجه به مشکلات اعضای می‌تواند سبب انتقال به دیگر اعضا و رفتارهای ناهنجار همانند خشم و راهبردهای غیر سازگارانه گردد.

واژگان کلیدی: *تراز خشم، تنیدگی والدگری، راهبردهای تنیدگی، کم‌توانی*

* نویسنده مسئول: دانشجوی دکتری روانشناسی و آموزش کودکان استثنایی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران.

کد پستی: ۴۹۱۳۸۸۹۸۵۳

تلفن: ۰۹۱۱۲۶۸۲۴۰۴

sangany.psycho@gmail.com

** کارشناس ارشد روانشناسی عمومی، واحد بندرگز، ایران

*** گروه روانشناسی، واحد بندرگز، دانشگاه آزاد اسلامی، بندرگز، ایران.

مقدمه

انتظارات اجتماعی بر همه جنبه‌های زندگی کودکان سایه می‌افکند و به‌نوبه خود برای فرد اضطراب‌زا نیز است، فشارهایی که هرچند از دید والدین ساده به نظر آید و همانند آن، این فشارها بر روی والدین در این فرایند اعمال می‌شود و به‌طور ویژه چنانچه که والدین از کودکان با اختلال رشدی ذهنی^۱ برخوردار باشند به‌مراتب توجهات و در نتیجه فشار روانی بر والدین، بسیار بیشتر از والدین کودکان عادی به نظر می‌رسد (فودیا، جیمز و لیدرا^۲، ۲۰۱۶). از آنجایی که شیوه‌های فرزند پروری می‌تواند بر سازگاری اجتماعی، هیجانی، تحصیلی کودکان اثر بگذارد، در پژوهش‌ها، کوشش‌های زیادی برای شناسایی متغیرهای اثرگذار در رفتار فرزند پروری، صورت گرفته است یکی از این متغیرها، تنیدگی والدگری^۳ است تنیدگی والدگری نوعی اضطراب و تنش افراطی است که به نقش والد و تعاملات والد - کودک وابسته است (هیس، کورتیس، فن و مک فرسون^۴، ۲۰۱۶).

برداشت والدین از رفتار کودک، در دسترس بودن منابع کمک به آن‌ها در فرزند پروری و احساس شایستگی‌های آن‌ها در ارتباط با بزرگ کردن فرزندان، همگی عناصر مهمی در این تعریف هستند (دیژونا^۵ و همکاران، ۲۰۱۶). تنیدگی، همچنین می‌تواند احتمال ایرادگیرتر شدن و تحریک‌پذیرتر شدن والدین را افزایش دهد و احتمال بروز رفتارهای ضداجتماعیو اختلال کمبود توجه^۶ در کودکان را بالا ببرد، تنیدگی والدگری در ترکیب با عوامل دیگری مثل حمایت اجتماعی اندک می‌تواند به مشکلات جدی‌تری همانند کودک‌آزاری در فرزند پروری منجر شود (دارداسا و احمد^۷، ۲۰۱۵). در شرایط تنیدگی برانگیز همواره افراد به واکنش‌ها یا مقابله‌هایی در مقابل آن محرک دست می‌زنند.

مقابله یا کنار آمدن^۸ به روش‌ها و اقدامات شناختی و رفتاری اطلاق می‌شود که فرد برای تسلط یافتن، کاستن یا تحمل کردن خواسته‌های درونی یا بیرونی ناشی از تعاملات پرتنیدگی پیش می‌گیرد (جانسن و

1. intellectual Development Disorder (IDD)

2. Foodya

3. parental Stress

4. Heath

5. Dixona

6. attention deficit disorder

7 Dardasa, Ahmad

8 .coping

همکاران^۱، ۲۰۱۲) و به‌طور کلی راهبردهای کنار آمدن^۲ به سه نوع تقسیم می‌شوند: راهبردهای کنار آمدن مسئله مدار بیانگر اعمالی هستند که هدفشان تغییر یا کاهش موقعیت‌های فشارزا است (دارداس^۳، ۲۰۱۴). راهبردهای کنار آمدن هیجان مدار عبارت است از تنظیم پاسخ هیجانی فرد در برابر مسئله در صورتی که موقعیت یا رویداد، غیرقابل تغییر باشد و یا فرد چنین تصویری داشته باشد (دارداسا و احمد^۴، ۲۰۱۵). راهبرد اجتناب مدار: این راهبرد مستلزم انکار یا کوچک شمردن موقعیت‌های تنش‌زاست.

یکی از این واکنش‌های هیجانی وابسته با شرایط پرفشار در والدین می‌تواند تظاهرات پرخاش را نمایان شود، عواطف و احساسات، نحوه رفتار و عملکرد انسان را مشخص می‌سازد و در چگونگی اداره امور زندگی روزمره نقش بسزایی دارد (کانوی و همکاران^۵، ۲۰۱۲). یکی از رفتارهای که هم می‌تواند منجر به سازگاری و ناسازگاری ارگانیزم گردد، پرخاش^۶ است. رفتار پرخاشگرانه که از انگیزه پرخاشگری سرچشمه می‌گیرد، به معنی ستیزه‌جویی و جنگ‌طلبی و رفتار تند و خشن است و برای توصیف حالت‌های عاطفی مختلف از رنجش عادی تا غلیظ و غضب شدید به کار می‌رود (دنسون، مهتا و تان^۷، ۲۰۱۳). پرخاشگری یکی از رایج‌ترین واکنش‌های افراد نسبت به ناراحتی‌ها و ناکامی‌هاست که به‌منظور صدمه رساندن به دیگران، کسب پاداش، ارضای نیازها یا رفع موانع انجام می‌شود (بری، لوفلین و دوست^۸، ۲۰۱۵). چون تمام اعمال و رفتارهای انسان دارای هدف است، رفتار پرخاشگرانه نیز هدف دارد. هدف، مهم‌ترین عامل در توجیه نوع رفتار است که بر اساس شناخت هدف، می‌توان میان اعمال و رفتارهای گوناگون وجه تمایز قائل شد و آن‌ها را در زمره رفتارهای سالم یا پرخاشگرانه برشمرد (وب، دولا و برور^۹، ۲۰۱۲).

در پژوهشی ارجمند نیا، افروز و نامی (۱۳۹۲) نشان دادند که میان فشار روانی تجربه‌شده، رضایت کسب‌شده و حمایت اجتماعی ادراک‌شده از سوی والدین دارای کودکان دچار اختلال رشد ذهنی و والدین دارای فرزند عادی تفاوت وجود دارد، شریفی درآمدی و طالع زادی (۱۳۹۴) دریافتند که راهبردهای کنار

1. Jansen
2. coping strategies
3. Dardas
4. Dardasa, Ahmad
5. Conway and et al
6. aggression
7. Denson, Mehta, & Tan
8. Barry, Loflin, & Doucette
9. Webb, Dula, & Brewer

آمدن با تنیدگی در مادران کودکان دچار اختلال رشد ذهنی و مادران با فرزند عادی متفاوت است، هدا و همکاران (۲۰۱۰) اسپچو و همکاران، (۲۰۰۷) دریافتند که وجود کودک دچار اختلال رشد ذهنی سبب کاهش سطح کیفیت روابط و فشار روانی در خانواده می‌گردد و سلدا و همکاران (۲۰۰۹) نشان دادند که پرخاشگری یکی از رفتارهای غیر سازگارانه اعضا خانواده دارای کودک دچار اختلال رشد ذهنی می‌است. به‌طور اجمالی بررسی و کنترل تنیدگی والدین به‌طور مشخص در مادران کودکان دچار اختلال رشد ذهنی به‌واسطه ارتباطات نزدیک‌تر با فرزند خود در ابعاد متفاوت شناختی و هیجانی بیشتر حائز اهمیت است و از آنجایی که تنیدگی والدگری بر کیفیت و رضایت از زندگی والدین تأثیر می‌گذارد توجه به این امور در این گروه خاص را نیازمند است.

با توجه به موارد فوق هدف پژوهش حاضر هم‌سنجی تراز خشم، تنیدگی والدگری و راهبردهای کنار آمدن با تنیدگی مادران کودکان دچار اختلال رشد ذهنی با مادران کودکان بهنجار است، بنابراین سؤال اساسی پژوهش این است که:

آیا میان تراز خشم، تنیدگی والدگری و راهبردهای کنار آمدن با تنیدگی در مادران کودکان دچار اختلال رشدی ذهنی با مادران کودکان بهنجار تفاوت وجود دارد؟

روش

روش این پژوهش توصیفی از نوع علی مقایسه‌ای و جامعه پژوهش شامل همه مادران کودکان دچار اختلال رشد ذهنی با مادران کودکان بهنجار در بازه زمانی تیرماه تا شهریورماه ۱۳۹۶ بوده است، کودکان دچار اختلال رشد ذهنی مستقر در ۸ مرکز توان‌بخشی تحت نظر بهزیستی شهر گرگان بودند، دریافت نمونه با توجه به رضایت و تمایل آگاهانه مادران در جهت شرکت در پژوهش انجام گردید، فرایند دریافت تکمیل ابزارها از هر دو گروه به‌صورت فردی با دعوت از افراد در مرکز توان‌بخشی مهرانه انجام گردیده است، با توجه به آن که مبتنی بر مبانی نظری حداقل نمونه با کفایت لازم در روش علی مقایسه‌ای ۱۵ نفر است (دلاور، ۱۳۹۵)، در این پژوهش با احتساب بیش برآورد و افزایش قدرت تعمیم‌پذیری یافته‌ها ۵۰ مادر دارای کودک دچار اختلال رشد ذهنی و ۵۰ مادران دارای کودکان بهنجار در مجموع ۱۰۰ مادر به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شده‌اند، به این صورت که به روش غیر تصادفی مبتنی بر هدف پژوهش و داشتن معیار ورود داشتن

کودک دچار اختلال رشد ذهنی و مستقر در مراکز توان بخشی برای گروه مادر دارای کودک دچار اختلال رشد ذهنی و بازه سنی ۳۰ تا ۴۵ ساله برای هر دو گروه در نظر گرفته شد.

ابزارها

فرم کوتاه پرسشنامه تنیدگی والدینی. فرم کوتاه مقیاس تنیدگی والدین ۳۶ سؤالی، توسط آبدین^۱ در سال ۱۹۸۳، از روی فرم خلاصه شده از نسخه ۱۲۰ سؤالی تهیه شده است. سه زیرمقیاس آشفتگی والدین سؤالات ۱ تا ۱۲، تعاملات ناکارآمد والد-کودک سؤالات ۱۳ تا ۲۴ و ویژگی های کودک مشکل آفرین ۲۵ تا ۳۶ در آن وجود دارد. در مطالعات آبدین روایی پیشین و سازه تائید و ضریب پایایی بعد از اجرای اول، برای کل تنیدگی والدین با ۰/۷۵، برای زیر مقیاس آشفتگی والدین ۰/۸۲، برای زیرمقیاس تعامل ناکارآمد والد-کودک ۰/۷۳ و برای زیر مقیاس ویژگی های کودک ۰/۷۱ بوده است. شیوه نمره گذاری به روش لیکرت از ۱ تا ۵ (کاملاً موافق تا کاملاً مخالف) انجام می شود. در پژوهش طهماسبی و انصاری (۱۳۸۸) پایایی از طریق آزمون آلفای کرونباخ در ۵۳۰ نفر از مادران با فاصله زمانی ۶ ماه انجام شد و ضریب پایایی تنیدگی کلی ۰/۸۴ به دست آمد. در پژوهش حاضر پایایی پرسشنامه فوق به دو روش آلفای کرونباخ و روش تصنیف برای خرده مقیاس آشفتگی والدین ۰/۷۱ و ۰/۷۳، تعاملات ناکارآمد والد-کودک ۰/۶۶ و ۰/۷۰ و ویژگی های کودک مشکل آفرین ۰/۷۰ و ۰/۷۴ به دست آمده است

پرسشنامه خشم. پرسشنامه خشم AGQ یک مقیاس خود گزارش دهی مداد کاغذی است. این پرسشنامه را آرنولد اچ باس و پری^۳ در سال ۱۹۹۲ آن را ساخته است. این پرسشنامه دارای ۳۰ سؤال است که ۱۴ سؤال آن «خشم» شامل سؤالات: ۱، ۲، ۵، ۶، ۹، ۱۰، ۱۳، ۱۴، ۱۷، ۱۸، ۲۱، ۲۴، ۲۶، ۲۸، ۳۰ است، ۸ سؤال - «تهاجم» شامل سؤالات: ۳، ۷، ۱۱، ۱۵، ۱۹، ۲۲، ۲۹ است و ۸ سؤال دیگر عامل «کینه توزی» شامل سؤالات: ۴، ۸، ۱۲، ۱۶، ۲۰، ۲۳، ۲۵، ۲۷ را می سنجد. در این پرسشنامه آزمودنی به یکی از ۴ گزینه هرگز، به ندرت، گاهی اوقات و همیشه، پاسخ گفته و نمره کل این پرسش نامه از ۰ تا ۹۰ و با جمع نمرات سؤال ها به دست می آید. افرادی که در این مقیاس نمره شان از میانگین کمتر است، خشم پایین خواهند داشت و هرچه نمره فرد در این آزمون

1. Abidin
2. aggressive questionnaire
3. Arnold H. Buss and Mark Perry

بیشتر باشد میزان خشم فرد بیشتر است. خصوصیات روان‌سنجی این مقیاس توسط زاهدی فر، نجاریان و شکر کن (۱۳۷۹) به‌دست آمده است. ضرایب باز آزمایشی به‌دست آمده میان نمره‌های آزمودنی در دو نوبت ۰/۶۴ و ۰/۷۹ و ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۷ بوده است. همچنین اعتبار این پرسشنامه برای کودکان ۱۰ ساله توسط نجاریان (۱۳۷۵) محاسبه و ۰/۸۵ گزارش شده است؛ و توسط اللهیاری برای دوره نوجوانی (۱۶ سالگی) در ایران هنجاریابی شده است. در پژوهش حاضر پایایی پرسشنامه فوق به دو روش آلفای کرونباخ و روش تصنیف ۰/۷۲ و ۰/۷۸ به‌دست آمده است.

پرسشنامه راهبردهای کنار آمدن با تنیدگی اندلر و پارکر^۱. این پرسشنامه توسط اندلر و پارکر (۱۹۹۰) تهیه شده و به‌وسیله اکبر زاده (۱۳۷۶) ترجمه شده است. این آزمون شامل ۴۸ ماده است که پاسخ‌ها به روش لیکرت از هرگز (۱) تا همیشه (۵) مشخص شده است. سه زمینه اصلی رفتارهای کنار آمدن را در برمی‌گیرد: مقابله مسئله مدار شامل سؤالات: ۱، ۲، ۶، ۱۰، ۱۵، ۲۱، ۲۴، ۲۷، ۳۳، ۳۴، ۳۵، ۴۱، ۴۲، ۴۳، ۴۶، ۴۷، مقابله هیجان مدار شامل سؤالات: ۵، ۷، ۸، ۱۳، ۱۴، ۱۷، ۱۹، ۲۲، ۲۵، ۲۶، ۲۸، ۳۰، ۳۸، ۳۹، ۴۴، ۴۵، مقابله اجتنابی شامل سؤالات: ۳، ۴، ۹، ۱۱، ۱۲، ۱۶، ۱۸، ۲۰، ۲۳، ۲۹، ۳۱، ۳۲، ۳۳، ۳۷، ۴۰، ۴۸. ضریب اعتبار پرسشنامه با موقعیت‌های تنیدگی‌زا از طریق آلفای کرونباخ در پژوهش جعفر نژاد (۱۳۸۲) برای راهبرد مسئله مدار ۰/۸۳، مقابله هیجان مدار ۰/۸۲ و مقابله اجتنابی ۰/۷۲ به‌دست آمده است و به‌منظور محاسبه همبستگی عوامل پرسشنامه مقابله با تنیدگی از ضریب همبستگی پیرسون استفاده گردیده و نتایج مسئله مدار ۰/۵۸، هیجان مدار ۰/۵۵، اجتنابی ۰/۹۳ به‌دست آمده است. در پژوهش حاضر پایایی پرسشنامه فوق به دو روش آلفای کرونباخ و روش تصنیف برای مقابله مسئله مدار ۰/۶۳ و ۰/۷۱، مقابله هیجان مدار ۰/۷۹ و ۰/۸۲ و مقابله اجتنابی ۰/۷۵ و ۰/۷۶ به‌دست آمده است.

شیوه اجرای پژوهش

انجام پژوهش در بازه زمانی تیرماه تا شهریورماه ۱۳۹۶ بوده است، کودکان دچار اختلال رشد ذهنی مستقر در ۸ مرکز توان‌بخشی تحت نظر بهزیستی شهر گرگان بودند، دریافت نمونه با توجه به رضایت و تمایل آگاهانه مادران در جهت شرکت در پژوهش انجام گردید، فرایند دریافت تکمیل ابزارها از هر دو گروه به‌صورت فردی با دعوت از افراد در مرکز توان‌بخشی مهرانه گردیده است، در این پژوهش با احتساب

1. Endler & Parker

بیش برآورد و افزایش قدرت تعمیم‌پذیری یافته‌ها ۵۰ مادر دارای کودک دچار اختلال رشد ذهنی و ۵۰ مادران دارای کودکان بهنجار در مجموع ۱۰۰ مادر به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شده‌اند.

یافته‌ها

در ابتدا پیش‌فرض نرمالی داده‌ها با استفاده از آزمون‌های چولگی و کشیدگی، آزمون شاپیرو و لیک، به تفکیک در دو گروه مورد بررسی و یافته‌ها نشان داد که وضعیت پراکندگی داده‌ها نرمال است.

جدول ۱: شاخص میانگین، انحراف استاندارد در خرده مقیاس‌های تنیدگی والدگری و راهبردهای کنار آمدن با تنیدگی و خشم

متغیر	گروه	M	SD
خشم کلی	مادران کودکان دچار اختلال رشد ذهنی	۲۲/۲۴	۱۶/۳
	مادران کودکان بهنجار	۲۰/۰۱	۱۲/۴
پرخاش	مادران کودکان دچار اختلال رشد ذهنی	۹/۷۳	۷
	مادران کودکان بهنجار	۷/۹۱	۹/۸
کینه‌توزی	مادران کودکان دچار اختلال رشد ذهنی	۱۲/۳۶	۶/۵۲
	مادران کودکان بهنجار	۱۲/۱۴	۶/۴
تهاجم	مادران کودکان دچار اختلال رشد ذهنی	۶/۴۱	۵/۴۹
	مادران کودکان بهنجار	۶/۳۴	۸/۸۱
آشناختگی والدین	مادران کودکان دچار اختلال رشد ذهنی	۳۷/۳۱	۱۶/۳۶
	مادران کودکان بهنجار	۳۵/۳۱	۱۵/۱۸
تعاملات ناکارآمد	مادران کودکان دچار اختلال رشد ذهنی	۳۵/۳۰	۱۶/۶۲
	مادران کودکان بهنجار	۳۴/۸۹	۱۴/۹۴
ویژگی کودک	مادران کودکان دچار اختلال رشد ذهنی	۳۶/۰۲	۱۵/۸۷
	مادران کودکان بهنجار	۳۵/۸۸	۱۴/۴۲
تنیدگی والدگری کلی	مادران کودکان دچار اختلال رشد ذهنی	۸۲/۲	۲۶/۵۹
	مادران کودکان بهنجار	۷۹/۲۳	۲۱/۹۱
اجتنابی	مادران کودکان دچار اختلال رشد ذهنی	۳۳/۱	۹/۵۷
	مادران کودکان بهنجار	۳۲/۸۳	۸/۸۹۶
هیجان مدار	مادران کودکان دچار اختلال رشد ذهنی	۴۱/۸۲	۱۲/۸۶
	مادران کودکان بهنجار	۴۱/۷۲	۱۱/۷۵
مسئله مدار	مادران کودکان دچار اختلال رشد ذهنی	۳۸/۴۴	۱۰/۶۹
	مادران کودکان بهنجار	۴۱/۸۲	۷/۸۶

جدول ۱ نشان می‌دهد که اطلاعات آمار توصیفی با توجه به دو شاخص گرایش به مرکز شامل میانگین و شاخص پراکندگی شامل انحراف استاندارد را دو گروه مادران کودکان دچار اختلال رشد ذهنی و مادران کودکان بهنجار نشان می‌دهد.

جدول ۲: آزمون همگنی واریانس‌ها

۱۱/۷۴۱	آزمون باکس
۱/۱۱۶	تحلیل واریانس
۱۰	درجه آزادی ۱
۳۷۰۲۳/۱۰۸	درجه آزادی ۲
۰/۳۴۵	معناداری

جدول ۲ نشان می‌دهد که با توجه به عدم معناداری آزمون باکس واریانس‌ها همسان است و عدم معناداری خطای همسانی واریانس‌ها توسط آزمون لوین در متغیرهای پژوهش می‌توان بیان نمود واریانس داده‌ها همسان و مفروضات اساسی تحلیل واریانس چند متغیره رعایت شده است.

جدول ۳: نتایج حاصل از تحلیل واریانس چند راهه^۱ بر روی تفاضل نمرات خرده

مقیاس‌های تنیدگی والدگری و راهبردهای کنار آمدن با تنیدگی و خشم

منبع پراکندگی	متغیرها	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	تحلیل واریانس	معناداری
	خشم کلی	۴۲۸۸/۸۳۹	۱	۲۸۸۳۹	۵۷۰۲	۰/۰۱۸
	پرخاش	۲۵۰۴۸	۱	۲۵۰۴۸	۸/۹۷۶	۰/۰۰۳
	کینه‌توزی	۴/۵۳۴	۱	۴/۵۳۴	۱/۱۳۶	۰/۲۸۸
	تهاجم	۲/۸۳۹	۱	۲/۸۳۹	۰/۵۳۹	۰/۴۶۴
	آشفتنگی والدین	۱۴۷۵۰	۱	۱۴۷۵۰	۰/۱۱۵	۰/۷۳۵
گروه	تعاملات ناکارآمد	۱۷/۴۹۷	۱	۱۷/۴۹۷	۲/۶۱۱	۰/۱۰۸
	ویژگی کودک مشکل‌آفرین	۷۷۶۰	۱	۷۷۶۰	۳/۰۰۳	۰/۷۳۵
	تنیدگی والدگری کلی	۶۲/۰۱۰	۱	۶۲/۰۱۰	۴/۵۲۱	۰/۰۱۳
	هیجان‌مدار	۱۲/۸۴۰	۱	۱۲/۸۴۰	۲/۳۳۵	۰/۲۸۸
	مسئله‌مدار	۳۰/۲۵۰	۱	۳۰/۲۵۰	۶/۱۳۰	۰/۰۰۳
	اجتنابی	۲/۸۹۰	۱	۲/۸۹۰	۰/۴۱۹	۰/۴۶۴

1. MANOVA

جدول ۲، نشان می‌دهد که تفاوت معناداری میان خشم کلی ($F=5/702$ ، $p=0/018$)، پرخاش ($F=8/976$ ، $p=0/003$)، تنیدگی والدگری کلی ($F=4/521$ ، $p=0/013$) و راهبرد مدار ($F=6/130$ ، $p=0/003$) در دو گروه مادران کودکان دچار اختلال رشد ذهنی و مادران کودکان بهنجار با توجه به تحلیل واریانس چند راهه وجود دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف بررسی هم‌سنجی تراز خشم، تنیدگی والدگری و راهبردهای کنار آمدن با تنیدگی مادران کودکان دچار اختلال رشد ذهنی با مادران کودکان بهنجار انجام شده است و به‌طور کلی تفاوت معنی‌داری در خشم، تنیدگی والدگری و راهبردهای کنار آمدن با تنیدگی در مادران کودکان دچار اختلال رشد ذهنی و مادران کودکان بهنجار پژوهش مشاهده شد که این نتیجه با نتایج تحقیقات بریمانی و همکاران (۱۳۹۳)، همتی علمدار لو و همکاران (۱۳۹۴)، هیس و همکاران^۱ (۲۰۱۶)؛ دیژونا^۲ (۲۰۱۶)؛ کازو کرا^۳ (۲۰۱۶)؛ دارداس (۲۰۱۴)، در زمینه رابطه تنیدگی والدگری با راهبردهای کنار آمدن والدین همخوانی وجود دارد. در همین راستا رضویه، لطیفیان و عارفی، (۱۳۸۵)، آلن و لری (۲۰۱۰)، نشان دادند که مباحث روان‌شناختی همانند تنیدگی روانی در شرایط متفاوت در خانواده پیش‌بینی‌کننده مهمی برای سطوح واکنش‌های روانی غیر سازگارانه و پاسخ‌های هیجانی منفی همانند پرخاشگری گردد. ارجمند نیا افروز و نامی (۱۳۹۲) و حسین‌خانی (۱۳۸۵) هم‌راستا به یافته‌های این پژوهش بیان می‌دارند که وجود فرزند کم‌توان ذهنی در خانواده، فشار روانی بیشتری را بر والدین وارد می‌کند و در عین حال میان سبب ایجاد تغییر در پاسخ‌های روانی و هیجانی در این شرایط می‌شود. دارداس (۲۰۱۴)، هم‌راستا با یافته‌های این پژوهش نشان داده است که وجود کودکان ناتوان علاوه بر تنیدگی روانی بر والدین در خانواده منجر به ایجاد پاسخ‌های هیجانی افراطی همانند خشم و به‌طور کلی فراوانی راهبردهای کنار آمدن هیجان‌مدار در روابط میان فردی در

1. Heath and et al
2. Dixon and et al
3. Cuzzocrea and et al

خانواده‌ها به تناسب خانواده‌های دارای فرزند بهنجار بیشتر می‌گردد. نتایج حاصل از شاخص میانگین نشان می‌دهد که مادران کودکان دچار اختلال رشد ذهنی به تناسب مادران کودکان بهنجار سطح خشم، تنیدگی والدگری بیشتری را تحمل می‌نمایند و در نتیجه از سبک‌های مسئله‌مدار کمتر در مقابل با تنیدگی استفاده می‌نمایند.

این نتایج را می‌توان این‌گونه تبیین نمود که مصائب و معضلات بیشتری را مادران کودکان دچار اختلال رشد ذهنی با فرزند خود دارند (دیژونا، ۲۰۱۶) و به سبب این چالش‌ها تنیدگی بیشتری را متحمل و همچنین راهبردهای غیرمنطقی‌تری را انتخاب می‌کنند. این تنیدگی‌آورها در تعاملات اجتماعی مخصوصاً در روابط والدگری تأثیر قابل توجهی در روند شخصیتی و شکل‌گیری و پیش‌بینی آینده فرزند آنان خواهد داشت (هیس، کورتیس، فن و مک فرسون، ۲۰۱۶)، در نتیجه در زمینه تربیتی اهمیت قائل شدن به مبانی شخصیتی و حالات روان‌شناختی مراقبین از اهمیت بسزایی نیز برخوردار است.

استفاده مثبت از تنیدگی در تسهیل تفکر و فرایند حل مسئله کمک می‌کند و به واکنش مؤثر در موقعیت‌های پرخطر بیانجامد، بنابراین راهبرد مناسب به کاربرد بهینه و بهره‌جویی از تنیدگی، کمک می‌کند. انتخاب راهبرد مناسب می‌تواند به مدیریت مناسب شرایط کمک کند و نهایتاً به خودکنترلی منجر می‌شود و خودکنترلی بالا از عوامل مؤثر بر عدم خستگی، بدبینی، ناکارآمدی است. همه رفتارهای انسان در نتیجه پردازش‌های ذهنی در موقعیت‌ها متفاوت انجام می‌شود، به این معنا در صورتی که والدگری را نیز همانند دیگر رفتارها در نظر بگیریم، در نتیجه تابع مسائل شناختی و هیجانی است، مباحثی که سبب‌ساز درک صحیحی از پردازش موقعیت توسط فرد می‌گردد و نهایتاً واکنش‌های روانی و هیجانی متفاوتی را سبب می‌شود (جانسن و همکاران، ۲۰۱۲). با نگاهی گذرا به شرایط پرفشار مادران کودکان دچار اختلال رشد ذهنی همواره این تأثیرات شرایط بر مسائل شناختی هیجانی اعمال می‌شود کازوکرا (۲۰۱۶) که سبب تغییر در تنظیم و مدیریت شناختی هیجانی توسط افراد می‌گردد که می‌تواند منجر به پاسخ‌های افراطی هیجانی شود، مطابق با دیدگاه تکاملی هنگامی که ارگانیزم در شرایط پرفشار روانی قرار گیرد، فراوانی رفتارهای پرخاشگرانه نیز افزایش می‌یابد، از

جانبی دیگر دیدگاه فرهنگی اجتماعی بیان می‌دارد که انتظارات اجتماعی و تفکرات قالبی متفاوت می‌تواند سبب تقویت این شرایط با برچسب‌های ایجادشده برای خانواده‌ها گردد.

اصلی‌ترین محدودیت با توجه به روش پژوهش که علی‌مقایسه‌ای است این است که به‌دشواری می‌توان علیت را بر مبنای اطلاعات جمع‌آوری‌شده، در نظر گرفت و ممکن است یافته‌ها ناشی از تعامل چندگانه میان متغیرهای روان‌شناختی و موقعیتی روی داده باشد و دیگر عامل محدودکننده این پژوهش، عدم امکان دست‌کاری متغیرها و روش نمونه‌گیری هدفمند بود که به دلایل اخلاقی در پژوهش استفاده گردیده است. با توجه به نتایج تحقیق می‌توان بیان نمود که با برنامه‌ریزی‌های مناسب برای افزایش آگاهی والدین و آموزش شیوه‌های مناسب فرزند پروری مخصوصاً در مادران کودکان دچار اختلال رشد ذهنی می‌توان از میزان تنیدگی آن‌ها کاست و در همان جهت از راهبردهای کنار آمدن مسئله مدار در مقابل راهبردهای اجتنابی و هیجان مدار استفاده نمایند.

تشکر و قدردانی

این پژوهش بدون همکاری مدیریت، هشت مرکز توان‌بخشی به‌طور مشخص مرکز نگهداری مهرانه در جهت دستیابی به نمونه‌های گروه مادران کودکان دچار اختلال رشد ذهنی انجام نمی‌گرفت، این پژوهش هیچ‌گونه تعارض منابعی با هیچ سازمانی دارا نیست.

منابع

ارجمند نیا، علی‌اکبر؛ افروز، غلامعلی؛ نامی، محمد صالح (۱۳۹۲). مقایسه میزان فشار روانی و رضایتمندی زناشویی و حمایت اجتماعی ادراک‌شده والدین کودکان کم‌توان ذهنی و کودکان عادی در استان گلستان. *تعلیم و تربیت استثنایی*. ۳(۱۱۶): ۵-۱۵

اکبر زاده، نسرين (۱۳۷۶). گذر از نوجوانی به پیری (روانشناسی رشد و تحول). تهران: دانشگاه الزهرا.

بریمانی، صاحبه؛ محمودی، قهرمان؛ مسعود زاده، عباس (۱۳۹۳). رابطه میزان استرس والدگری با شیوه‌های فرزند پروری والدین کودکان ناشنوا و عادی. *فصلنامه نسیم تندرستی*، ۲، ۳، ۴۰-۴۹.

رضویه، اصغر؛ لطیفیان، مرتضی؛ عارفی، مژگان (۱۳۸۵). نقش تئوری ذهن و همدلی در پیش‌بینی رفتارهای پرخاشگری ارتباطی، آشکار و جامعه‌پسند دانش‌آموزان. *مطالعات روان‌شناختی*، ۳، ۴، ۲۵ - ۳۸.

زاهدی فر، شهین، نجاریان، بهمن و شکر کن، حسین (۱۳۷۹). ساخت و اعتبار یابی مقیاسی برای سنجش پرخاشگری. *مجله علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز*، ۳، ۷، ۱ و ۷۳، ۲-۱۰۲.

جعفر نژاد، پروین؛ فرزاد، ولی‌الله؛ مرادی، علیرضا؛ شکری، امید (۱۳۸۴). بررسی رابطه میان پنج عامل بزرگ شخصیت سبک‌های مقابله‌ای و سلامت روانی در دانشجویان کارشناسی. *روانشناسی و علوم تربیتی*، ۳۵، ۱، ۴۵۲.

حسین‌خانی، شهرام (۱۳۸۵). مقایسه راهبردهای مقابله‌ای در والدین کودکان استثنایی و والدین کودکان عادی. *نشریه تعلیم و تربیت استثنایی*، ۲، ۶۲، ۴۵-۳۵.

شریفی درآمدی، پرویز؛ طالع زاری آسیه (۱۳۹۴). مقایسه باورهای فراشناختی و راهبردهای کنار آمدن با استرس در مادران کودکان کم‌توان ذهنی و عادی. *پایان‌نامه دانشگاه آزاد اسلامی واحد شاهرود*، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.

دلاور، علی (۱۳۹۵). روش‌های تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی، تهران: ویرایش.

خرم‌آبادی، راضیه؛ پور اعتماد، حمیدرضا؛ طهماسبان، کارینه؛ چیمه، نورگس (۱۳۸۸). مقایسه استرس والدگری در مادران کودکان مبتلا به اختلال اتیسم با مادران کودکان بهنجار. *فصلنامه خانواده‌پژوهی*، ۵، ۱۹، ۳۹۹-۳۸۷.

طهماسبی، سیامک؛ انصاری، امیر (۱۳۸۸). *هنجاریابی شاخص تنیدگی والدین - برای کودکان ۴-۶ سال شهر تهران، ششمین گنگره ی روان‌پزشکی کودک و نوجوان، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تبریز*.

همتی علمدار لو، قربان؛ شجاعی، ستاره؛ دهشیری، غلامرضا؛ تیموری آسفیچی، محمدمهدی؛ ارجمندی، محمدصادق (۱۳۹۴). مقایسه استرس مادران کودکان پیش دبستانی با و بدون ناتوانی هوش. فصلنامه خانواده پژوهی، ۱۱، ۴۳، ۶۵-۵۷.

Allen, A. B., & Leary, M. R. (2010). Self-Compassion, stress, and coping. *Social and Personality Psychology Compass*, 4(2), 107-118.

Barry, C. T., Loflin, D. C., & Doucette, H. (2015). Adolescent self-compassion: Associations with narcissism, self-esteem, aggression, and internalizing symptoms in at-risk males. *Personality and Individual Differences*, 77, 118-123.

Conway, C. C., Keenan-Miller, D., Hammen, C., Lind, P. A., Najman, J. M., & Brennan, P. A. (2012). Coaction of stress and serotonin transporter genotype in predicting aggression at the transition to adulthood. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 41(1), 53-63.

Cuzzocrea, F., Murdaca, A. M., Costa, S., Filippello, P., & Larcan, R. (2016). Parental stress, coping strategies and social support in families of children with a disability. *Child Care in Practice*, 22(1), 3-19.

Dardas, L. A., & Ahmad, M. M. (2015). For fathers raising children with autism, do coping strategies mediate or moderate the relationship between parenting stress and quality of life?. *Research in developmental disabilities*, 36, 620-629.

Dardas, L. A. (2014). Stress, coping strategies and quality of life among Jordanian parents of children with autistic disorder. *Autism*, 4(127), 2.

Denson, T. F., Mehta, P. H., & Tan, D. H. (2013). Endogenous testosterone and cortisol jointly influence reactive aggression in women. *Psychoneuroendocrinology*, 38(3), 416-424.

Dixon, R. W., Youssef, G. J., Hasking, P., Yücel, M., Jackson, A. C., & Dowling, N. A. (2016). The relationship between gambling attitudes, involvement, and problems in adolescence: Examining the moderating role of coping strategies and parenting styles. *Addictive behaviors*, 58, 42-46.

- Ellis, W. E., Chung-Hall, J., & Dumas, T. M. (2013). The role of peer group aggression in predicting adolescent dating violence and relationship quality. *Journal of Youth and Adolescence*, 42(4), 487-499.
- Foody, C., James, J. E., & Leader, G. (2014). Parenting stress, salivary biomarkers, and ambulatory blood pressure in mothers of children with Autism Spectrum Disorders. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 8(2), 99-110.
- Hedda, m. James Hallie,w. Aaron Ebate,t. (2010). *Families with children who have autism sepecturmdisorder: stress and support. social scince Journal*, 77(1), 7-12.
- Heath, C. L., Curtis, D. F., Fan, W., & McPherson, R. (2015). The association between parenting stress, parenting self-efficacy, and the clinical significance of child ADHD symptom change following behavior therapy. *Child Psychiatry & Human Development*, 46(1), 118-129.
- Jansen, P. W., Raat, H., Mackenbach, J. P., Hofman, A., Jaddoe, V. W., Bakermans-Kranenburg, M. J., & Tiemeier, H. (2012). Early determinants of maternal and paternal harsh discipline: The generation R study. *Family relations*, 61(2), 253-270.
- Kara rmak, Ö. & Gulo lu, B. (2014). Forgiveness and PTSD among veterans: The mediating role of anger and negative affect. *Psychiatry research*, 219(3), 536-542.
- Moreland, A. D., Felton, J. W., Hanson, R. F., Jackson, C., & Dumas, J. E. (2016). The relation between parenting stress, locus of control and child outcomes: predictors of change in a parenting intervention. *Journal of Child and Family Studies*, 25(6), 2046-2054.
- Selda, K & Ulku, T. (2009). *Impactof autistic children on the lives ofMothers. procedia social andbehavioral sciences*, 1, 2374-2540.
- Schieve L.A, Blumberg S.J, Rice C, Visser S.N, Boyle C. (2007). *The relationship between autismand parenting stress. pediatric*, 1, 114-121.
- Taylor, C. A., Manganello, J. A., Lee, S. J., & Rice, J. C. (2010). Mothers' spanking of 3-year-old children and subsequent risk of children's aggressive behavior. *Pediatrics*, 125(5), e1057-e1065.
- Webb, J. R., Dula, C. S., & Brewer, K. (2012). Forgiveness and aggression among college students. *Journal of Spirituality in Mental Health*, 14(1), 38-58.

References in Persian

- Arjomandnia, Ali Akbar; Afrouz, Gholamali; Nami, Mohammad Saleh (2013). Comparison of mental pressure and marital satisfaction and perceived social support of mentally retarded and normal children s parents in Golestan province. *Exceptional education*, 3 (116): 5-15
- Akbarzadeh, Nasrin (1997). *The transition from adolescence to aging (Developmental Psychology)*. Tehran: Al-Zahra University.
- Burimani, Sahabe; Mahmoudi, Ghahreman; Massoud Zadeh, Abbas (2014). Relationship between parental stress and parenting practices of deaf and normal children. *Quarterly journal of Health breeze*, 2, 3, 40-49.
- Razavieh, Asghar; Latifian, Morteza; Arefi, Mojgan (2006). The role of the theory of mind and empathy in predicting student communicative aggression, open, and sociable behaviors. *Psychological studies*, 3,4, 25 - 38.
- Zahedifar, Shahin; Najarian, Bahman; Hussein, Shokrkon (2000). Compilation and scale validation to measure aggression. *Journal of Educational Sciences and Psychology*, Shahid Chamran University, Ahvaz, 3, 7, 1 and 2.73-102.
- Jafar Nezhad, Parvin; Farzad, Valiollah; Moradi, Alireza; Shokri, Omid (2005). Investigating the relationship between the five major factors of the personality of coping styles and mental health in undergraduate students. *Psychology and Educational Sciences*, 35, 1, 452.
- Hossein Khani, Shahram (2006). Comparison of Coping Strategies in Exceptional and of Normal Children s Parents. *Exceptional Education Journal*, 2, 62, 45-35.
- Sharif Daramadi, Parviz; Talezari Asieh (2015). Comparison of Metacognitive Beliefs and Stress Coping Strategies in Mothers of Normal Children and Children with Mental disorders. Thesis at Islamic Azad University, Shahroud Branch, Faculty of Literature and Human Sciences.
- Delaware, Ali (2016). *Research Methods in Psychology and Educational Sciences*, Tehran: Ed.
- Khorrabadi, Razieh; Pouratamad, Hamid Reza; Tahmasian, Karineh; Chimeh, Narges (2009). Comparison of parenting stress in mothers of children with

autism disorder and normal children s mothers. Quarterly Journal of Family Studies, 5, 19, 399 -387.

Tahmasebi, Siamak; Ansari, Amir (2009). Standardization of Parental Stress Index - For Children 4-6 Years Old in Tehran city, 6th Concept of Children and Adolescents Psychiatry, Tabriz University of Medical Sciences and Health Services.

Hemmati, Alamdarloo; Ghorban, Shojaee; Setareh, Dehsheeri; Gholamreza, Teymoori Asefichey; Mohammad Mahdi; Arjmandi, Mohammad Sadegh (2015). Comparison of the stress of pre-school intelligence and non-intelligence children s mother. Quarterly Journal of Family Studies, 11, 43, 65-57.

